

Asia: VN/13339/2019

Vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytykset

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Hovioikeus lausuu arviomuistiossa esitetyistä muutosehdotuksista, jotka koskevat elinkautisvankien vapauttamisharkintaa sekä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisen edellytyksiä.

Ehdotetut muutokset vapauttamisharkintaa koskevaan rikoslain 2 c luvun 10 §:ään

Hovioikeus on antanut 11.2.2020 lausunnon tätä arviomuistiota edeltäneestä oikeusministeriön arviomuistiosta, joka koski elinkautisvankeja koskevan lainsäädännön ja vapauttamismenettelyn kehitystarpeita. Tuossa lausunnossa hovioikeus on todennut, että rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momenttia olisi aiheellista täydentää ottamalla siihen lähinnä nykyistä käytäntöä vastaava säännös väkivaltariskin huomioon ottamisesta vapauttamisharkinnassa. Lausuttavana olevassa arviomuistiossa on ehdotettu, että mainittua säännöstä täydennetään siten, että väkivaltariski mainitaan omana kohtanaan vapauttamisharkinnassa huomioon otettavana seikkana, kuten hovioikeus on aiemmassa lausunnossa katsonut aiheelliseksi. Tältä osin hovioikeus katsoo, että ehdotus on kannatettava. Ehdotettu säännös selkiyttää lain tasolla väkivaltariskin merkitystä vapauttamisharkinnassa. Oikeuskäytännössä vakiintuneeseen tapaan arvioida väkivaltariskiä osana vapauttamisharkintaa ehdotettu muutos ei toisi muutosta.

Arviomuistiossa on ehdotettu, että vapauttamisharkinnassa huomioitavat seikat olisivat luettelomuodossa. Voimassa olevassa laissa vapauttamisharkinnassa huomioon otettavat seikat on jaettu kolmeen ryhmään. Voimassa olevan rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentin mukaan harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta vapauttamisesta:

- Ensinnäkin kiinnitetään huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on

suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Viimeksi mainitulla viittauksella tarkoitetaan vangin väkivaltariskiä.

- Toisekseen vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitettun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.
- Viimeisenä huomioon otettavana seikkana säännöksen mukaan harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja.

Ehdotetun säännöksen mukaan ehdonalaista vapauttamista harkittaessa on kiinnitettävä huomiota omina kohtinaan lueteltuihin seikkoihin, jotka ovat samoja kuin voimassa olevassa laissa lisättyinä omana kohtinaan arvioon tuomitun riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen.

Ehdotetussa säännöksessä kaikki vapauttamisharkinnassa huomioon otettavat seikat on lueteltu samanarvoisina. Vaikka vapauttamisharkinta on kokonaisharkintaa, jossa punnitaan kaikkia vapauttamisharkintaan vaikuttavia perusteita erikseen ja myös kokonaisuutena, oikeuskäytännössä vapauttamisharkintaan vaikuttaville perusteille on annettu keskenään erilainen painoarvo.

Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että korkein oikeus on ennakkopäätöksessään todennut, että elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevassa harkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu rikoslain 2 c luvun 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana. Näin ollen suoritettun elinkautisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kesto tulee ottaa vapauttamisharkinnassa huomioon keskeisenä tekijänä. Täytäntöönpanon kestoa on tällöin arvioitava suhteessa elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun sekä muihin harkinnassa huomioon otettaviin vankeusrangaistuksiin. (KKO 2019:89, kohta 9) Myös hovioikeus on vakiintuneesti ja etenkin mainitun ennakkopäätöksen jälkeen todennut saman asian ratkaisukäytännössään ja painottanut vapauttamisharkinnassaan tätä seikkaa (esim. HelHO 2022:11).

Mikäli elinkautisvangin ei voida katsoa suorittaneen riittävästi rangaistusta elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatu sekä muut elinkautisen vankeusrangaistuksen käsittämät rangaistukset ja 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana suoritettut rangaistukset huomioon ottaen, häntä ei voida lähtökohtaisesti päästää vielä ehdonalaiseen vapauteen, vaikka muut vapauttamisharkinnassa vaikuttavat seikat puhuisivatkin vahvasti vapauttamisen puolesta. Näin ollen, vaikka vapauttamisharkinta onkin muistiossa todettu tavoin kokonaisharkintaa, on harkinnassa ensin suoritettava mainittu arviointi siitä, onko elinkautisvanki suorittanut vielä riittävästi rangaistustaan.

Edellä mainittu huomioon ottaen hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että ehdotetussa säännöksessä vapauttamisharkintaan vaikuttavat seikat on lueteltu samanarvoisina. Tämä ei vastaa vakiintunutta oikeuskäytäntöä ja on ennakoitavissa, että uusi säännöskään ei johtaisi oikeuskäytännön muuttumiseen tältä osin, mikä ei ole muistion mukaan myöskään ehdotetun säännöksen tarkoituksena. Tämän vuoksi olisi perusteltua, että säännöksessä tuotaisiin esiin, että harkinnassa on annettava eniten painoarvoa elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laadulle sekä niille muille rangaistuksille, jotka elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana.

Hovioikeus huomauttaa, että käytännössä edellä mainittu korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä todettu vapauttamisharkinnan lähtökohta tarkoittaa, että vapauttamisharkinnassa joudutaan arvioimaan, minkälaisiin rikoksiin elinkautisvanki on syyllistynyt suhteessa hänen suorittamaansa vankeusrangaistuksen keston. Elinkautista vankeutta tuomitessaan tuomioistuimien ei pääsääntöisesti perustele erikseen rangaistuksen määräämistä, koska elinkautinen vankeusrangaistus on yleensä aina ainoa mahdollinen seuraamus syyksi luetusta rikoksesta (muistiossa todetuina tavoin käytännössä yleensä aina yhdestä tai useammasta murhasta). Näin ollen vapauttamisharkintaa suorittava tuomioistuin joutuu suorittamaan rangaistuksen mittaamista koskevan harkinnan jälkikäteen, kun se arvioi, onko elinkautisvanki suorittanut riittävästi rangaistusta hänen syykseen luetuista rikoksista, joista hänelle on tuomittu elinkautinen vankeusrangaistus. Tämä asettaa haasteita vapauttamisharkintaa suorittavalle tuomioistuimelle, jonka on käsiteltävä siten uudelleen hyvin pitkän ajan kuluttua elinkautisvangin syyksi luettuja rikoksia. Arvioitaessa elinkautiseen vankeuteen johtaneen rikoksen tai rikosten laatua vapauttamisharkintaa suorittava tuomioistuin on sidottu siihen, mitä tarkalleen ottaen on luettu rikosentekijän syyksi. Vapauttamisharkinta tehdään siten käytännössä aiemman rikosoikeudenkäynnin perusteella annetun tuomion tai tuomioiden perusteella. Vapauttamisharkintaa koskevassa oikeudenkäynnissä ei esimerkiksi kuulla enää rikosoikeudenkäynnissä kuultuja todistajia tai oteta vastaan muuta todistelua koskien sitä rikosta, joka rikosentekijän syyksi on luettu.

Hovioikeus kiinnittää huomiota mahdolliseen jatkoselvityksen tarpeeseen siltä osin, että tulisiko järjestelmää muuttaa siten, että jo rikosoikeudenkäynnissä mitattaisiin oikeudenmukainen elinkautisen vankeusrangaistuksen vähimmäiskesto. Tällöin vapauttamishakemusta koskevassa oikeudenkäynnissä voitaisiin keskittyä muihin vapauttamisharkinnassa huomioon otettaviin seikkoihin, kuten vangin riskiin syyllistyä vakavaan väkivaltarikokseen vapauduttuaan.

Yhdistelmä-rangaistus

Mietinnössä ehdotetaan, että edellytyksenä yhdistelmä-rangaistukseen tuomitsemiselle olisi, että rikosentekijän riskiä syyllistyä uuteen 1 kohdassa mainittuun rikokseen on pidettävä korkeana rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella.

Voimassa olevan rikoslain 2 c luvun 11 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan edellytyksenä yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiselle on, että rikoksente kijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mietinnön mukaan kyse olisi ainoastaan lainsäädännössä käytetyn käsitteistön yhdenmukaistamisesta, ei sisällöllisestä muutoksesta. Mietinnössä on todettu, että ehdotetun muutoksen ei ole tarkoitus ankaroitaa tai lieventää voimassa olevaa lainsäädäntöä taikka muuttaa yhdistelmärangaistuksen soveltamiskäytäntöä.

Arvioidessaan edellytyksiä yhdistelmärangaistukseen tuomitsemiselle tuomioistuimet kiinnittävät ensisijaisesti huomiota lain sanamuotoon. Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että ehdotetussa lain sanamuodossa rikoksen uusimisen riskiä on pidettävä ”korkeana”, kun taas voimassa olevassa laissa rikoksente kijää on pidettävä ”erittäin vaarallisena”. Oikeuskäytännössä jää ratkaistavaksi, tuleeko uusi ehdotettu säännös tältä osin tosiasiallisesti alentamaan yhdistelmärangaistuksen tuomitsemisen edellytyksiä.

Ajallinen soveltuvuus

Hovioikeus on useissa ratkaisuisaan todennut, että elinkautisvangin vapauttamismenettelyssä on ratkaistava vapauttamisharkintaan sovellettava laki rikoslain 3 luvun 2 §:n nojalla. Tällöin on arvioitu sitä, johtaako uusi laki rikoksente kijän kannalta lievempään lopputulokseen kuin vanha ja tuleeko myöhempi rikoksen teko hetken jälkeen voimaan tullut laki tällä perusteella sovellettavaksi. Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että tällä seikalla voi olla vaikutusta siihen, milloin nyt ehdotettu uusi elinkautisvankien vapauttamisharkintaa koskeva säännös tulee oikeuskäytännössä tosiasiallisesti sovellettavaksi. Hovioikeus ehdottaa, että tulevassa hallituksen esityksessä otettaisiin nimenomaisesti kantaa siihen, koska uusi laki tulee sovellettavaksi lievemmän lain periaatteen valossa.

Lausunnon on hovioikeudessa valmistellut hovioikeudenneuvos Juha Hartikainen.

Helsingissä 31.5.2023

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Nurminen Miia
Helsingin hovioikeus